

CONSULUL FRANCEZ ADOLPHE D'AVRIL DESPRE DOMNIA LUI AL.I. CUZA

Dumitru Ivănescu

O întreagă literatură, datorată istoriografiei românești și străine, prea bine cunoscută pentru a insista asupra ei, a fost dedicată epocii Unirii Principatelor Române și personalității lui Al.I. Cuza. În afara studiilor de mai mare sau mai mică întindere, ce aveau drept scop cunoașterea, până la detaliu, a sensurilor și semnificațiilor Unirii, o bogată bază documentară, din arhivele autohtone și de peste hotare, a fost făcută publică prin intermediul unor apreciate corpusuri de documente, cum sunt: **Acte și documente relative la istoria renașterii României**, 10 vol., **Documente privind Unirea Principatelor**, 7 vol., **Românii la 1859**, 2 vol. Și dacă această cantitate impresionantă de documente – existentă în lucrările menționate – a contribuit la reconstituirea evenimentelor interne cât și la stabilirea locului problemei românești în cadrul relațiilor internaționale, nu-i mai puțin adevărat că informațiile depistate în ultimul timp în arhivele străine formează un bogat material ce completează și nuanțează rolul pe care l-a avut, în contextul internațional al vremii, constituirea statului național român modern și măsura în care românii au reușit să-și impună punctul de vedere într-o Europă dominată de năzuințele națiunilor de a-și înfăptui unitatea și cucerii independența. Din acest material inedit, a cărui cercetare exhaustivă rămâne o problemă de viitor, comentăm cu acest prilej trei memorii elaborate de baronul Adolph d'Avril.

Așa cum arătam și cu un alt prilej, situația acestor documente este deosebită de aceea a rapoartelor diplomatice, care urmăreau doar relatarea cât mai exactă a unor evenimente petrecute într-o perioadă scurtă de timp, în domeniul politic, economic și social. Aceste memorii însemnau un demers în vederea înțelegerii sensului și trăsăturilor unei perioade istorice, a direcțiilor de orientare, pentru a preciza poziția pe care aveau să o adopte diplomații unei țări într-o anumită chestiune. În aceeași situație se află și cele pe care le aducem în discuție, două dintre ele reprezentând o adevărată sinteză de istorie românească pe durata unui deceniu, 1856-1866.

Diplomat și scriitor francez, baronul Adolphe d'Avril s-a născut în anul 1823. A intrat de foarte tânăr la Ministerul Afacerilor Externe și a activat la Direcția politică. Prietenia arătată românilor a fost evidențiată de frații Alecsandri, care s-au bucurat de sprijinul său cu prilejul înființării agenției diplomatice românești la Paris. Nu este exclus ca această prietenie să se datoreze, în parte, și legăturilor de rudenie, baronul fiind cumnat cu scriitorul Alexandru Odobescu. În 1866, d'Avril a fost numit consul general la București, apoi delegat în Comisia europeană a Dunării. În 1873 a reprezentat Franța la Conferința de la Constantinopol care a fixat tarifele Canalului de Suez. Mai târziu, îl întâlnim ca ministru plenipotențiar în Chile. Se retrage, după o lungă activitate, în 1883, fără a renunța la publicistică, el fiind autorul mai multor lucrări despre istoria Orientului.

La 23 octombrie 1862, după ce timp de trei luni de zile vizitase Principatele Române, baronul Adolph d'Avril, de la Direcția politică a Ministerului de Externe al Franței, trimitea ministrului său un lung memoriu, rezultat al contactelor pe care le avusese cu oamenii politici români și cu agenții diplomatici francezi și străini aflați la București, al observațiilor sale personale și al „reflecțiilor făcute urmărind zi de zi la minister mersul evenimentelor”¹. De la bun început suntem familiarizați cu motivația întocmirii acestui document. „Sunt acum șase ani – spune d'Avril – de când protectoratul exclusiv al Rusiei asupra Principatelor Unite, Moldova și Valahia, a fost abolit. O nouă organizare politică funcționează de patru ani. Dubla alegere a prințului Cuza a fost confirmată acum trei ani. În fine, de zece luni, o unire legislativă și administrativă a înlocuit sistemul mixt al Convenției din 1858. Care a fost rezultatul acestor înnoiri? Această examinare nu ține numai de curiozitate. Într-adevăr, s-ar părea că a venit momentul de a determina cu precizie atitudinea agenților împăratului [Napoleon III – n.n.] *într-o țară care trebuie, neapărat, să joace un mare rol în mijlocul chestiunii orientale*” (s.n.)². Nu avem destule informații să precizăm cu exactitate rostul misiunii diplomatului francez în Principatele Române, nu e exclus ca prezența sa să se fi datorat conflictului sârbo-otoman, conflict ce l-a determinat pe Cuza să concentreze trupe la granița Serbiei, sau Conferinței din iulie de la Constantinopol impusă de evenimentul menționat. Oricare ar fi motivul, afirmațiile sale ilustrează exact interesul major de care se bucura, în continuare, problema românească din partea cabinetelor politice și diplomatice ale continentului. Și, așa după cum vom vedea mai departe, lucrul acesta se datora, în mare măsură, faptului că de soluționarea ei depindea rezolvarea chestiunii orientale și, implicit, problema echilibrului european.

Revenind la memoriul lui d'Avril din octombrie 1862, trebuie spus că autorul lui încearcă o analiză cu caracter general a situației din Principate, dar în fond se rezumă la trei chestiuni: importanța lor politică, sistemul de guvernământ și rolul consulilor ca reprezentanți ai protectoratului internațional. Scris cu destulă patimă, după propria-i afirmație („Am spus despre prințul Cuza și despre diferitele partide tot răul care se poate spune”)³, după ce remarcă contribuția românilor la înfăptuirea Unirii, concluziile pe care le trage nu sunt deloc încurajatoare. Din chiar primul capitol își avertizează destinatarul asupra stării precare a finanțelor, justiției și administrației românești, rezultat al trecutului dar și al practicilor menținute. Vinovați de starea existentă sunt, după părerea sa, prințul Cuza, „plin de inteligență și de finețe” (suspectat, în politica internă, de a fi opus un partid celuiilalt pentru a obține un echilibru între ele și pentru a avea liniște) și partidele politice, „Spiritul de partid – spune diplomatul francez – sau interesul particular învinge aproape întotdeauna grija față de stat”⁴. Este firesc ca în analiza pe care o face să acorde o atenție specială partidelor politice. După opinia sa, partidul revoluționar (de stânga) e puțin numeros, dar activ. I se pare periculos din punct de vedere social pentru că a „stârnit țăranilor speranțe”⁵. Acest partid nu poate primi sprijinul Franței. Partidul de dreapta, compus, în general, din marii boieri, proprietari ai unor

¹ Arhivele Naționale București (ANB), Colecția Microfilme Franța, rola 72 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatique, Memoires et documents, Roumanie, vol. 1, f. 91-117).

² **Ibidem**, f. 93.

³ **Ibidem**, f. 95.

⁴ **Ibidem**, f. 96.

⁵ **Ibidem**, f. 98.

întinse domeniul, spre care se îndreaptă simpatiile celui ce purta titlul de baron, nu și-a pierdut, încă, tot prestigiul. Cu toate acestea, cele mai mari incorectitudini s-au petrecut în timpul când oamenii săi se ocupau de destinul Principatelor. „Niciodată abuzurile – afirmă trimisul francez – nu au fost atât de revoltătoare, dezordinea atât de profundă, inerția atât de completă. Conservatorii nu au făcut nici un bine, n-au oprit nici un rău”⁶. Neîncrederea pe care domnitorul o arăta acestui partid are, din acest punct de vedere, depline justificări. „Pentru a fi drept față de partidul dreptei – scrie autorul memoriului – trebuie să spun că prințul Cuza nu a avut niciodată încredere în el și-i poartă o aversiune cordială, dar, pentru a fi drept și față de prințul Cuza, trebuie să adaug că dreapta face tot ceea ce poate pentru a merita această neîncredere”⁷. Aprecieri favorabile, crede d'Avril, merită partidul moderat, în rândul căruia se găsesc oameni cu multă bunăvoință și inteligență, ei vor ameliora situația țării și progresul îl vor realiza pe căi legale. Nu este lipsit de interes să facem cunoscută remarcă diplomatului francez; Al.I. Cuza a arătat o anume dispoziție către oamenii politici care nu fac parte din nici un partid deși, cu câteva pagini mai înainte, era dispus să creadă că predilecțiile „prințului sunt pentru stânga”.

Ceea ce l-a impresionat pe d'Avril, și probabil aceeași impresie a trăit-o și în 1854 când vizita pentru prima oară Principatele Române, a fost conștiința națională a românilor, singurii, după credința sa, ce ar fi fost în stare, în această parte a Europei, să înfruptuiască un stat puternic care să constituie o stavilă împotriva tendințelor cotropitoare austriece și ruse și în folosul echilibrului european: „Moldo-valahii au o latură foarte interesantă. Este persistența, – spune d'Avril – abia de crezut, cu care și-au păstrat naționalitatea. După patru secole de dezastre, invazii, ocupații, tentative de slavizare și grecizare, cu toate asalturile terorii și seducției, cu tot protectoratul, ei sunt astăzi ceea ce erau când istoria îi arăta pentru prima oară. Cu alte cuvinte nici slavi, nici greci, nici germani, ci neolatini și chiar naționalitatea lor este astăzi mai de neînving și mai hotărâtă cum nu era în epoca eroică a istoriei lor. Această persistență, această soliditate, este o calitate necontestabilă. Ceea ce trebuie la Dunărea de Jos este o naționalitate robustă pentru a împiedica această parte a Europei de a fi absorbită de panslavismul rusesc, fie de către o Austrie centralizată și germanizată spre marele pericol al echilibrului general (european). Ceea ce trebuie la București este de asemenea (și) un model de bună guvernare, dar și o bază de operație politică și poate materială contra puterilor care vor fi antrenate să amenințe acest echilibru. Or, este evident că moldo-valahii sunt de minune apti să împlinescă acest lucru”⁸. Punctul de vedere susținut de trimisul francez se găsește expus în memoriu la capitolul dedicat importanței politice a Principatelor Române, dar de fapt întregul text este dominat de această idee, a rolului determinat al Principatelor Române în cadrul echilibrului european.

O chestiune importantă ce ocupă mai bine de jumătate din textul memoriului, este aceea a intervenției consulare, discutată sub toate aspectele ei, cu avantajele și dezavantajele pe care le prezintă atunci când este și când nu este pusă în practică. De altfel, protectoratul internațional oferit Principatelor Române în urma Congresului de la Paris din 1856, în care rolul politic al consulilor era – după expresia lui T.W. Riker – „acel amestec de sfetnic, de critic și de spion”, devenise supărător pentru Al.I. Cuza și

⁶ *Ibidem*, f. 99.

⁷ *Ibidem*, f. 101.

⁸ *Românii la 1859*, vol. I, București, 1984, f. 42-45.

colaboratorii săi care se străduiau să transforme autonomia în independență. Și ca să cităm pe istoricul american amintit mai înainte Cuza, „în raporturile sale cu puterile străine, fie că era vorba de guverne, fie de ambasadori sau de consuli, el se arăta întotdeauna la înălțimea situației”⁹. Revenind la memoriul lui d’Avril, el se vede obligat să afirme, încă de la începutul luării în discuție a acestei chestiuni, ca „Până în prezent corpul consular a intervenit în diverse faze și sub diverse forme în treburile interne ale Principatelor. Această intervenție n-a reușit, în general, decât a constata neputința străinilor de a face binele și de a preveni răul”¹⁰. În realitate, atât domnitorul cât și colaboratorii săi politici, încă din 1859, au făcut totul pentru a se sustrage oricăror ingerințe ale Puterilor și au încercat, în orice situație, să răspundă de destinele țării fără nici un control din afară. În ultimă instanță d’Avril nu face altceva decât să recunoască neputința străinilor de a influența soarta românilor hotărâți să-și lărgească autonomia și să obțină independența. Este, de altfel, și concluzia autorului memoriului, care sugerează interlocutorului său că din punct de vedere juridic cât și al relațiilor existente între Puterile garante, de care A.I. Cuza și oamenii săi au reușit să profite, pentru a nu pierde influența de care Franța se bucura în Principatele Române, se impune „neintervenția sistematică în tot ceea ce nu atinge în mod direct executarea Convenției, este singurul mijloc de a rămâne în legalitate”. „A acționa altfel – spune în continuare, ca un perfect cunoscător al problemei – ar fi să ne expunem în mod gratuit, a pierde cele mai reale și mai frumoase beneficii ale războiului Crimeii”. Recomandarea diplomatului era făcută după o analiză perfectă a situației internaționale și o cunoaștere foarte exactă a poziției românești: „Moldo-valahii țin peste măsură la independența lor și nimic nu ar fi mai indicat pentru a ne menține influența decât această neintervenție”¹¹.

Celelalte două memorii, din februarie și martie 1866, anul în care baronul d’Avril a devenit consul general al Franței în București, sunt o analiză mult mai amplă a principalelor momente din istoria Principatelor Române, începând cu anul 1855. Considerând că „Istoria diplomatică a Principatelor nu este, de mai bine de zece ani, decât dezvoltarea principiului unirii”¹², d’Avril întocmește un competent studiu din care nu lipsesc factorii importanți, interni și externi, ce au contribuit la realizarea și consolidarea unirii și autonomiei și au creat premisele obținerii independenței de stat. Deschiderea problemei orientale, provocată de războiul Crimeii, a pus în discuție, în mod inevitabil, situația Principatelor Române. Conferința de la Viena, la care reprezentantul Franței a propus unirea celor două țări, urmată de Congresul de la Paris din 1856, în cursul căruia problema românească nu și-a pierdut deloc importanța și terminând cu Conferința din 1858, ce a avut loc tot în capitala Franței, și care, conform prevederilor Tratatului din 1856, a elaborat o convenție privind organizarea „definitivă” a Principatelor Române constituie repere ale stăruințelor pe care Europa le-a făcut în dorința de a oferi ceva națiunii române. În 1859 sosise momentul ca românii înșiși să hotărască asupra propriului destin și aceasta avea să se întâmple, după afirmația lui d’Avril, când „dejucând în parte stipulațiile Convenției, Moldova și Valahia au ales același domn”¹³. Veritabila semnificație politică a acestui act, credea diplomatul francez, era de a da

⁹ T.W. Riker, **Cum s-a înfăptuit România**, București, 1940, p. 437.

¹⁰ ANB, Colecția Microfilme Franța, rola 72, vol. 1, f. 102.

¹¹ **Ibidem**, f. 111.

¹² **Ibidem**, rola 77, vol. 18, f. 121-148.

¹³ **Ibidem**, rola 72, vol. 1, f. 118-129.

„principiului unirii o consacrare solemnă”¹⁴.

Analizând cele două memorii redactate în 1866, care slujesc, de fapt, susținerii principiului amintit mai sus, lesne se poate observa o altă judecată de valoare față de cel întocmit în 1862. De această dată consulul francez se afla în fața unei opere încheiate; e vorba de cei șapte ani de domnie ai lui Cuza. Având o altă perspectivă, el dă dovadă de mai multă înțelepciune, de o pătrundere mult mai exactă a faptelor și, implicit, de o judecată nepărtinitoare a actelor întreprinse de fostul domn și colaboratorii săi. Meritul lui d'Avril este de a fi sesizat și evidențiat faptul că românii, în frunte cu domnitorul lor, au vrut și au știut să impună Europei măsurile necesare care au pus bazele unui stat modern. Referindu-se la aceste măsuri, care de cele mai multe ori puneau Europa în fața *faptului împlinit*, d'Avril accentuează îndeosebi pe două care au contribuit hotărâtor asupra soartei Principatelor. „În 1861 – spune el – la cererea prințului Cuza și printr-un firman comunicat Puterilor garante, la 4 decembrie, Poarta consimți pentru Unirea parlamentară și administrativă”¹⁵. Constituția din 1858 rămăsese de domeniul diplomatic, dar nu pentru multă vreme căci „prințul Cuza, – afirmă în continuare consulul – în primăvara lui 1864, modificând el însuși această constituție aproape în întregime, Poarta în conferința ținută la Constantinopol, nu numai că sancționează, în afară de câteva detalii neînsemnate ceea ce tocmai se decretase la București, dar consimți, cu încuviințarea Puterilor garante, ca în viitor Principatele Unite să poată modifica sau schimba legile care cârmuiesc administrația lor internă, cu concursul legal al tuturor puterilor garante și fără nici o intervenție”¹⁶.

Desigur, subliniind victoriile câștigate de români în direcția autonomiei și chiar a independenței, consulul francez o făcea având un scop precis: vacanța la tron, prin abdicarea prințului Cuza, aducea iarăși în discuția cabinetelor politice și diplomatice ale Europei situația românilor, iar consulul, și în interesul țării sale, cerea Franței susținerea cu putere a Unirii. Pentru a fi mai convingător, d'Avril trimite, împreună cu memoriul său din 24 februarie 1866, și un rezumat al domniei prințului Cuza. Din acest rezumat nu lipsește niciunul din actele majore întreprinse în timpul celor șapte ani, consulul remarcând, de câte ori e cazul, fermitatea, tactul diplomatic, calitățile de conducător ale domnitorului, alături de aversiunea unor puteri străine sau de piedicile puse de cei din țară, care vedeau în Cuza „un parvenit, un obstacol în calea pretențiilor personale de domnie și mai ales de teama de a nu rezolva chestiunea țărănească într-un sens radical”¹⁷. Dacă, în general, opera lui Cuza este bine cunoscută, rezumatul întocmit de d'Avril nefăcând altceva decât să nuanțeze unele aspecte ale ei, cred că merită să ne oprim puțin asupra finalului acestui rezumat, cu atât mai mult cu cât însuși diplomatul i-a acordat, se pare, o atenție specială. La 12 decembrie 1865 (datele au stilul nou), cu prilejul deschiderii sesiunii parlamentare, terminându-și mesajul său „prințul – spune d'Avril – amintește că s-a angajat să se retragă pentru a face loc unui prinț străin”¹⁸. La 28 ianuarie 1866, Camera deputaților face cunoscut răspunsul ei la mesajul tronului, răspuns din care consulul dă următorul citat, singurul din întreg manuscrisul ce are peste 25 de pagini: „Adunarea electivă atestă că poporul român și domnul său sunt strânsi

¹⁴ *Ibidem*, rola 77, vol. 18, f. 121-148.

¹⁵ *Ibidem*, rola 72, vol. 1, f. 118-129.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

uniți într-un singur și același gând... Țara a fost și va fi totdeauna cu altelea voastră”¹⁹. Încheind citatul d’Avril remarcă: „Adunarea electivă ia act de declarația relativă la prințul străin”. E neîndoielnic că diplomatul a înțeles că domnitorul Cuza a păstrat tronul atât timp cât națiunea i l-a încredințat și l-a părăsit când necesitatea națională i-a impus-o.

Le consul français Adolphe d’Avril sur la regne du Al.I. Cuza Résumé

Le règne de Al. I. Cuza a joui d’un intérêt particulier de la part des spécialistes. La motivation de cet intérêt de l’historiographie, vieille ou récente, roumaine ou étrangère, pour les transformations politiques qui ont marqué les Principautés Roumaines, n’exige pas d’explications plus amples. La création de la Roumanie Moderne et les implications internationales de cet événement ont représenté un processus historique complexe et, en égale mesure, un point d’attraction aux résultats notables pour les historiens. Il est connu le fait que durant les sept années qu’il a régné (1859-1866), Al. I. Cuza a réalisé l’Union des Principautés Roumaines, la sécularisation des fortunes des monastères, l’abolissement de la corvée et la distribution des terres, aux paysans, la loi électorale, la création d’une armée nationale, l’autonomie de pays et de la l’Eglise, l’instruction gratuite et obligatoire, l’organisation de l’administration et de la Justice, etc. La recherche de certains documents inédits des archives étrangères – dont beaucoup ont été mise en valeur maintenant – insiste seulement sur l’information nouvelle qui puisse souligner davantage les actes du règne de Cuza, la personnalité, les légitimant dans notre postérité.

---

¹⁹ **Ibidem.**